

פניני "להתהלך"

ביאורים הערות והארות מתוך ספרי "להתהלך" של הרב אורי הולצמן שליט"א

פרשת ויקהל | גליון מס' 9

גליון מיוחד לע"נ מו"ר הרה"ג ר' נפתלי אנשין זצ"ל מחבר חומש 'פשוטו של מקרא'

נלקח מאיתנו בערב שבת קודש כ"א אדר א' תשפ"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

ובפתיח תחת שני הקנים ממנה

לששת הקנים היצאים מן המנרה. (שמות כה לה)

לזכרו של מו"ר הרה"ג נפתלי אנשין זצ"ל

על דמותו המופלאה של ר' נפתלי יש להאריך רבות, אולם כעת נבקש להטעים את הקוראים מעט מקולו הייחודי. רגישות נפלאה היתה לו לר' נפתלי לכל פרט בבריאה; רגיל היה לשאול את עצמו על טבעם של החי הצומח והדומם מתוך רצון לשמוע מכל בריאה ובריאה את קולו של ה' יתברך המבקש להישמע מבעדן.

דוגמה לדבר היא התבוננותו בשלושת מיני המזון (מן הצומח) החשובים ביותר להווייה האנושית - דגן, תירוש ויצהר. חשיבותם של אלו ניכרת מפסוקים רבים מספור: וְאֶסְפֹּת דִּגְנָךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ (דברים יא ד), "וְכָל יְהוּדָה הִבִּיאוּ מַעֲשֵׂי הַדֶּגֶן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר לְאוֹצָרוֹת" (נחמיה יג יב) וכך הלאה. ומשום כך, מהם אף מביאים תרומות ומעשרות "רִאשִׁית דִּגְנְךָ תִּירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ... תִּתֵּן לוֹ" (דברים יח ד), ואף מעלים אותם על גבי המזבח יחד עם הקרבנות.

טבעו של הדגן מלמד על חיוניותו ונחיצותו לקיומו של האדם; משום כך, כחומר גלם, היינו, כתבואה או קמח, יכול הוא להישמר בממגורות ובאוצרות שנים רבות, זאת בכדי להבטיח שאף בעתות מחסור, שנות בצורת או מלחמה, יישאר לאדם מזון לצורך הישרדותו. לעומת זאת, שכאשר מממשים את חומר הגלם ואופים ממנו לחם,

דקדוקי מקראות

לעיתים, כאשר התורה נזקקת לחזור על דבריה פעם אחר פעם, חוסכת את מילותיה על ידי המילה 'כן', המשמשת כעין - וכ"ו. ולעיתים, בוחרת לשלש את דבריה, ולא להשתמש במילת הקיצור.

כך הוא הכלל: מנהגה של התורה שכאשר נזקקת לכפול דבריה, ראשית כל, חוזרת על הדבר פעמים, זאת כדי להדגיש את כפילות העניין. והיה אילו נדרשת לכפול את עצמה עוד מספר פעמים, בוחרת לחסוך זאת על ידי מילת קיצור. אולם, כאשר נזקקת לחזור על דבריה שלוש פעמים בלבד, אזי לא תאמר 'כן', אלא תשלש את דבריה, משום שאין ראוי לומר 'כן' בכדי לחסוך פעם אחת נוספת בלבד. דוגמה לשני המקרים מוצאים אנו בפרשתנו בעניין המנורה.

שְׁלֹשָׁה גִבְעִים מִשְׁקָדִים בִּקְנֵה הָאֶחָד בִּפְתָרוֹ וּפָרַח וּשְׁלֹשָׁה גִבְעִים מִשְׁקָדִים בִּקְנֵה הָאֶחָד בִּפְתָרוֹ וּפָרַח בֵּין לְשֵׁשֶׁת הַקְּנִים הַיֹּצְאִים מִן הַמִּנְרָה. (שמות כה לג)

בפסוק זה עדים אנו למקרה בו נזקקה התורה לחזור על דבריה שש פעמים, וכדי להימנע מכך משתמשת במילה 'כן' - בֵּין לְשֵׁשֶׁת הַקְּנִים הַיֹּצְאִים מִן הַמִּנְרָה. אולם מיד בהמשך כאשר נזקקת לחזור על דבריה שלוש פעמים בלבד, בוחרת לשלש את דבריה, ולא לקצר:

ובפתיח תחת שני הקנים ממנה

ובפתיח תחת שני הקנים ממנה

כעת, אמר ר' נפתלי, נתבונן ונראה, שכל שבעת המינים זכו לחיי מדף ארוכים; החיטה והשעורה כדרך שביארנו. הענבים (וכמובן היין, כמבואר), ניתן לעשותם צימוקים, התאנים ניתן לעשותם גרגרות, ואף הרימונים בזכות קליפתם העבה יכולים לשרוד תקופות ארוכות, כן הדבר בשמן ודבש.

כיון שעסקנו בשבעת המינים ובשבחה של ארץ ישראל נוסיף ונאמר דבר מה משלנו. נפלא להתבונן שסידר הפסוק את שבעת המינים לפני סדר גדילתם בעונות השנה. חיטה ושעורה באביב, מחג הפסח ועד חג השבועות. גפן תאנה ורימון, בחודשי הקיץ¹. זיתים ותמרים בסתיו ובחורף, מסוכות ועד חנוכה.

לטעימה נוספת מהלך מחשבתו של ר' נפתלי נזכה מהסברו הנפלא לברכת האורח המצויה בברכת המזון. מקורה של ברכה זו הוא מצוי בגמרא הבאה:

יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא ורבי מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי ידינו ואל יזדקק לא לפניו ולא לפנינו שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם. (ברכות מו א)

מה טיבה של ברכה זו? ומה פשר התפילה התמוהה על קרבת הנכסים לעיר? כך שאל, וענה: בדרך כלל האורח הוא אדם שעזב את ביתו לצורך עסקיו, או למצער, נטול נכסים הוא בכלל. משום כך, על דרך מידה כנגד מידה, מתעורר האורח לברך את מארחו, שהעניק לו ברוב חסדו תחושה ביתית בלב הנדודים והשכיח ממנו במעט את מועקתו הקיומית, שיזכה שיהיו לו נכסים ושיהיו נכסיו קרובים לביתו ולא יזדקק לעזוב את ביתו ולכתת רגליו בדרכים, כמותו.

מקבלים מוצר עם חיי מדף קצרים ביותר. טבעו של הלחם שמרגע צאתו מן התנור הולך ונפחת טעמו עד שתוך ימים מספר מתייבש ונעפש. סודו של טבע זה אף הוא נובע מחמת נחיצותו וחיוניותו של המוצר, משום כך מאזן את עצמו ומבטיח שאף לעניים ימצא לעולם. שכן, העשירים יבקשו תמיד את הטרי טרי, וממילא יוותרו שאריות שיושלכו לאשפה. אזי אף במציאות איומה של עשירים כיליים שאינם נותנים צדקה לעניים, על כל פנים תמיד ימצא העני פיסת לחם עבשה לשבור בה את רעבונו - "נִתֵּן לָחֶם לְכָל בָּשָׂר פִּי לְעוֹלָם חֶסֶד" (תהלים קלו כה).

התירוש, הענבים, עומדים בעיקר ליין. היין היא בריאה משובחת המסוגלת לשמח את לב האדם, אולם, עם זאת, טומנת בחובה את סכנת איבוד הדעת והשכרות. משום כך, לצורך איזונה, טבע הבורא טבע ייחודי הקובע לא רק שחיי המדף של היין יהיו ארוכים, אלא שאף ילך וישתבח עם הזמן. זאת, בכדי להבטיח שבזמן הבציר לא יתגלגלו הכל שיכורים ברחובות, מתוך שיאמרו בליבם, נשתה היום שמא יחמיץ למחר. ולא עוד אלא מתוך שיבקשו להשביח טעמו ולהרבות שכרו, יבואו להצניעו ולשמרו ולצרוך ממנו מתון מתון.

היצהר, מאחר שאיננו חיוני כמו הלחם, ואף אינו טומן בחובו סכנה כמו היין, הותירו הבורא על קנו, משום כך איננו מתקלקל במהרה ואף איננו משביח.

עוד באותו עניין הוסיף ודרש ששלושת מינים אלו - דגן תירוש ויצהר, הם הגרעין היסודי של שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל.

אֶרֶץ חֹטֶה וְשִׁעֲרָה וְגֶפֶן וְתֵאנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שִׁמּוֹן וְדָבָשׁ. (דברים ח ח)

הדגן, כולל את החיטה והשעורה. התירוש, הוא בעיקר שמו הנרדף של הגפן, אולם כולל הוא אף את התאנים והרימונים. ויצהר, כולל שמן ודבש.

1 דבר זה מסביר מדוע בחרו המרגלים להביא דווקא ענבים ותאנים ורימונים, זאת משום שנכנסו לארץ בקיץ, כעדות הכתוב: "וְהָיָה יָמִי בְּפֹגֵי עֲנָבִים" (במדבר יג כ).

שלושה פסוקים של ביטחון

ה' צבאות עמנו, משגב לנו אלהי יעקב סלה

(תהלים מז, פסוקים ח ו-יב)

ה' צבאות! אשירי אדם בטח בך (שם פד, יג)

ה' הושיעה! המלך יעננו ביום קראנו (שם כ, י)

שלושה פסוקים אלה, מרחבי ספר התהילים, שגורים בלשוננו כנוסח רצוף, שאנו מזכירים בהזדמנויות רבות מאוד, בתפילה ומחוץ לה: בפסוקים הנלווים להודו, אחר קדושה דסדרא, קודם תפילת ערבית, פעמים רבות בסליחות, ובתפילת הדרך. כמו כן שולבו הפסוקים גם בתפילות ונוסחים רבים מאוחרים יותר, כמו 'תפילת רבינו תם' וזמירות למוצאי שבת.

הרי כי החכמים הקדמונים חיברו את שלוש אלה יחדיו כנוסח אחד, ובסדר זה דווקא. והדבר מפליא: מה מיוחד בפסוקים אלה, יותר משאר פסוקי שבח ותפילה שבתהילים? וכיצד הם קשורים זה לזה? והביאור הוא, כי יש שלוש דרגות במידת הבטחון בה', זו למעלה מזו. הדרגה הראשונה היא עצם ההכרה בכך שה' מגן לנו ומפלטנו בעת צרה, כפי ששמר את אבותינו הקדמונים ועשה להם ניסים גדולים. הדרגה השנייה היא הביטחון האישי שאיש ישראל בוטח בה', שה' יהיה לו למשגב והוא שם בה' מבטחו. והדרגה השלישית היא כשאדם מפנים את הדבר וקורא לה' בתפילה לישועה.

שלוש דרגות אלה מתבטאות בשלושת הפסוקים לפי הסדר: בראשונה, שבח על כך שה' צבאות עמנו, משגב לנו אלהי יעקב סלה. לאחר מכן, המסקנה למעשה היא - ה' צבאות אשירי אדם בטח בך. ומתוך נשיאת עיניים זו, עולה בקשה - ה' הושיעה, המלך יעננו ביום קראנו.

יהי זכרו ברוך.

נמאן להנחם

אברהם אנשין

ואשא את עיני

והנה פשט בוכה

לאמר: מי?! מעתה, מי?!

ויעלו כל רעיו לנחמו

ויפתח הרמז ויאמר:

מה זרעו בחיים...

ויען הדרש וידרוש:

דבריו זכרוננו...

וילחש הסוד:

דבקה נשמתו ביוצרה...

- יא, אבער אין פשט... אין פשט!

עוד יבואו פלונים ואלמונים

איש מעשיתו בפיו:

'אכן תלמיד חכם ה'ה'

ורעהו יפליג: 'אכן, ממש אדם גדול ה'ה'!

ולשמע קרקוריהם

קרקור צפרדעים ממרחק

יתנהו הראש אכן אכן אכן

עוד נעמד ונקרא בשמו

עוד נקרא אף נשנה

עוד נעלעל בתמונות ונחלם

אבל בפשט, בפשט!!! אבל בפשט - - -

לתגובות הערות, ולהצטרפות לרשימת תפוצה לקבלת

העלון ומאמרים שבועיים:

shiurimholzman@gmail.com

052-761-5923

נערך על ידי: הרב יהונתן פרידמן

עיצוב ועימוד: ארי' יארמיש